

Vista d'una de les casernes des del terraplè de la cortina compresa entre el baluards de Sant Jaume i Santa Maria.

Les casernes de la fortalesa de Roses

Pablo de la Fuente

Un dels principals problemes que es presentaran en les relacions del Principat de Catalunya amb la monarquia hispana serà el tema de l'allotjament de tropes.

Ben conegut és que aquest afer serà el desagradable teló de fons de nombroses disputes. Malgrat que coneixem diferents projectes de construcció de casernes per a aquesta fortalesa, en el present article centrarem la qüestió en l'únic projecte de construcció que es va portar a terme.

L'allotjament de tropes

En el cas específic de Roses, cal dir que el seu presidi reial tindrà al llarg de tota la segona meitat del segle XVI la condició d'allotjat, i aquest fet comportarà una situació legal summament complexa. Cal dir que les situacions d'allotjament de tropes se solen produir en la major part de casos en contingents en moviment o acantonats provisionalment. L'especial problema rau en el fet que si bé la fortalesa i el seu presidi eren reials, la vila de Roses fou senyoriu del comtat d'Empúries (1).

El problema de l'allotjament de tropes va ser una preocupació constant dels enginyers

reials. L'enginyer Luis Pizaño ja es plantejà la necessitat de «*ciertos alojamientos en la parte de dentro para los soldados*» (2), la qual cosa suposava la construcció de les casernes a l'interior del perímetre medieval de la vila. Malgrat tot, aquesta idea no va ser portada a terme. Una vegada mort Pizaño, l'enginyer Giovanni Battista Calvi realitzarà un nou projecte de fortificació. Una de les idees que hem defensat respecte de l'actuació de Calvi en anteriors treballs és la voluntat d'aquest per tal de reduir al màxim l'impacte de la fortificació sobre el nucli urbà (3). Sabem que el 1555, Calvi treballà aspectes relatius a un nou traçat de carrers, edificis i una nova plaça per a la vila, a més de projectar un polvorí (4). Malauradament, aquestes traces resten avui perdudes, però creiem que aquest projecte estava associat als nous conceptes d'urbanisme militar de l'època, o sia, els traçats radials (5).

Malgrat això, l'espai programat per a l'eixample urbà de la vila de Roses dins el nou perímetre fortificat quedava limitat en ser aquest terreny una coromina del monestir de Santa Maria, la qual cosa dificultava aquesta operació urbanística (6). Pensem que és per aquest motiu que podem explicar l'abandó de la primitiva idea de Calvi. Tenim documentat a l'any 1564 com es

comencen les obres per tal de dotar la fortalesa d'un polvorí i una caserna a l'interior de l'antic nucli urbà, les quals seran aturades després de la protesta del comte d'Empúries (7). Pensem que el fet que la meitat oriental de la plaça fos un condomini monacal limità l'expansió urbana de la vila, i repercutí negativament sobre la població de la vila que va haver de fer front a l'allotjament dels soldats del presidi.

Creiem que el punt d'inflexió a aquesta situació ve marcat per la incorporació del monestir de Roses al patronat reial el 1592 (8). Aquest fet permetrà al rei disposar dels terrenys de la coromina, i rescatar l'antic projecte de Calvi.

Construcció de les casernes

Aquesta nova condició de Santa Maria com a monestir reial a partir de 1592 repercutirà en el fet que a partir d'aquest moment tant el comte d'Empúries com la sindicatura de la vila de Roses es dirigeixin al rei sol·licitant la construcció de casernes (9). Finalment es realitza l'adjudicació d'obres a Perpinyà el 6 de juliol de 1598 a favor de l'arquitecte Pere Abril, en 5.690 lliures barcelonines a càrrec del patrimoni reial, per a la construcció de dues casernes.

Malgrat això, les obres començaren a tenir seriosos problemes econòmics, per la qual cosa s'han de finançar entre 1599 i 1604 –data d'acabament de l'obra– amb 2.190 lliures del fons que les corts de 1585 destinaren a l'enllestiment d'obres de fortificació al Principat, conducta de dubtosa legalitat (11).

L'únic plànol amb detall que hem trobat pertany a la caserna més meridional. Malauradament, no tenim coneixement ni de la data ni de l'autor d'aquesta traça. Malgrat això, el fet que l'escala sigui en toeses –mesura francesa utilitzada com a estàndard pels enginyers de la monarquia borbònica– ens aporta la creença que aquest plànol és del segle XVIII.

Dos edificis idèntics

Les dues casernes –construïdes en mamposteria (fig. 2)– eren pràcticament idèntiques, amb una planta de 39,5 x 14,25 m, encara que a l'edifici més meridional hi era adossada al seu extrem sud una petita construcció de

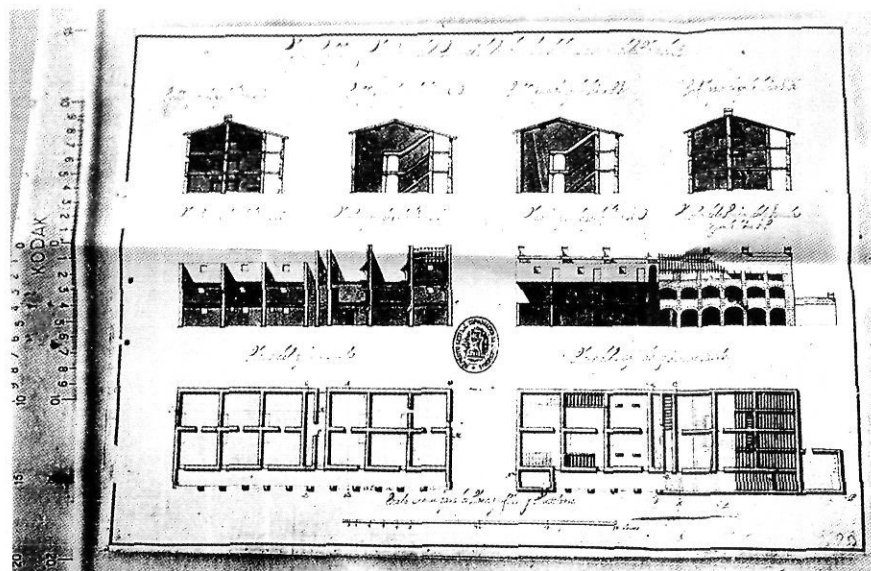
difícil interpretació, però que podria ser una cuina. Ambdós edificis eren de tres plantes –suportades per un bigam de fusta– i teulat a dos vessants a una altura màxima de 10,75 m i dividit transversalment en dues parts pràcticament simètriques. Entre aquestes dues parts hi havia l'accés principal i a dins una escala en sentit transversal a l'eix longitudinal. Cada part contenia tres mòduls per planta, i la comunicació des de l'escala principal a cada mòdul es feia mitjançant un passadís exterior porticat que donava al costat de ponent. Cada mòdul es componia de dues habitacions, i cadascuna d'aquestes en una llar pròpia, compartint els mòduls de la mateixa divisió vertical una xemeneia.

Un altre punt interessant és la ubicació de les casernes. Creiem que la seva disposició al conjunt està en consonància amb els trets urbanístics bàsics dels traçats radials, per la qual cosa pensem que es recuperarà la vella idea de Calvi.

Mig miler de soldats

Pel que fa referència a la capacitat d'allotjament de tropes d'aquestes instal·lacions, creiem que la xifra més indicada és de mig miler d'homes, o sigui, els efectius aproximats d'una unitat tipus terç, la qual cosa feia que si bé es solucionés l'allotjament del presidi en temps de pau, no es resolgués aquest problema per al cas que la plaça necessités per a la seva defensa concentracions de tropes molt més considerables.

Pablo de la Fuente és historiador.

NOTES

S'han utilitzat les següents abreviatures:

ACA: Arxiu de la Corona d'Aragó
AHN: Archivo Histórico Nacional
AGS: Archivo General de Simancas
BN: Biblioteca Nacional
SHM: Servicio Histórico Militar

- 1.-Aquest interessant assumpte el tracto en el meu pròxim article «Jurisdicción y defensa territorial en la España imperial: el caso de Rosas», a *Manuscritos. Revista d'història moderna*. Bellaterra (en premsa).
- 2.-AGS: *Estado*, llig. 289.
- 3.-*La fortalesa renaixentista de Roses. La intervenció de l'enginyer Calvi. Assaig sobre els projectes, les obres i realitzacions i estudi valoratiu de les tècniques constructives*. Premis de recerca «Costa Brava». Pàgina 85 i següents.
- 4.-AGS: *Estado*, llig. 320.
- 5.-Sobre aquest punt vegeu el treball de H. DE LA CROIX: «Military Architecture and Radial City Plan in Sixteenth Century Italy», a *Art Bulletin*. New York, 1960. Pàgines 263-290.
- 6.-Vid supra nota 1.
- 7.-AGS: *Registro del Consejo*, llib. 25.
- 8.-BN: Miguel de Cervantes, ms. 2700 i també AHN: *Cámara de Castilla*, llig. 49.889.
- 9.-AGS: *Guerra Antigua*, llig. 461 i 481.
- 10.-ACA: *Generalitat*, deliberacions trienni 1596.
- 11.-ACA: *Cancillería Real*, reg. 4879 i *Consejo de Aragón*, llig. 230. Evidentment, el donatiu de les corts de 1585 es restringia a obres de fortificació. Al final del segle XVI, amb càrrec a aquest donatiu s'enllesí la torre de Norfeu i aquestes casernes. Sobre els aspectes legals d'aquesta actuació consultiu el meu article «Un exemple d'arquitectura defensiva del litoral català en època moderna: La torre de Norfeu», a *Annals de l'Institut d'Estudis Empordanesos*. Figueres, 1993. Pàgina 165.

“Planos, perfiles y elevaciones del cuartel de la derecha de las casernas de la plaza de Rosas” (S.H.M.: Cartoteca, núm. 2452).